

АЛІНА КАЛАШНІКОВА,

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, пл. Свободи, 6)

ALINA KALASHNIKOVA,

Candidate of Sciences in Sociology (PhD), Associate Professor at the Department of Applied Sociology and Social Communications, V.N. Karazin Kharkiv National University (6, Svobody Sq., Kharkiv, 61022)

kalashnikova@karazin.ua

https://orcid.org/0000-0003-3179-9030

Монолог Ісабелі, яка дивиться на війну (разом) із саламандрами

У пострадянському соціологічному теоретизуванні 1990–2000-х років постійно говорили про трансформацію суспільства. Але часи змінилися, постмодерністські тези про розмивання традиційних суспільних структур течіями сучасності перелилися зі сторінок непопулярної наукової літератури у популярну культуру, стали модними, потім застаріли, а разом із ними й поняття трансформації почало виглядати ніби надто очевидним. Але процеси нікуди не заподілися, тож цьогоріч нам пропонується характеризувати суспільні зміни словом «метаморфози». Це, втім, не перша така заміна: до трансформації говорили про глобалізацію, а до того — про сексуальну революцію, а перед тим — про буржуазну і промислову, а ще раніше «земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води» (Біблія, Буття 1:1-5) (див.: Genesis, 2015).

Утім, для українського суспільства заміна терміна більш ніж виправдана, зважаючи на характер змін, які ми переживаємо з 2014-го, з 2020-го, а тим паче — з 2022 року. Це зміни у структурах, усталеному порядку, правилах повсякдення, тож вони точно мають стосунок до morphē. Але коли шукаєш конкретне поняття, яке було би здатне вмістити ці зміни, і жоден чорний чоловік у темних окулярах не обмежує кількість альтернатив до двох — синьої та червоної, то доводиться занурюватись у конотації, навіть якщо вони протікають десь між інформаційними контекстами і суб'єктивними асоціаціями. З такої точки зору «трансформація» описує процес переходу від точки А до точки Б, притому координати точки Б, загалом, відомі хоча б приблизно.

Цитування: Калашнікова, А. (2026). Монолог Ісабелі, яка дивиться на війну (разом) із саламандрами. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 217–220, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.01.217>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

«Метаморфоза» ж — це про боді-горор, коли кризь усталену форму починає просочуватись meta- — те, що мало би лишатися всередині, — і поняття форми в цілому втрачає сенс настільки, що замість антропо-morphē-ного соціального суб'єкта лишається мішок, наповнений емоціями (страх або агресія, бий або біжи) — загалом, саме те, чим усі ми побували на початку повномасштабного вторгнення і у що час від часу перетворюємося — розпливаємося — досі.

Але яку структуру можна конструювати з мішків, крім барикади?..

І барикади будуються, з'єднуються у стіни, доповнюються лініями укріплень і блокпостами між тим, що болить, і тим, що не на часі, між тими, хто поїхав, і тими, хто надів «піксель», між тим, про що можна говорити не з усіма, і тим, про що усі зазвичай мовчать. Будь-яка репліка тепер проходить низку внутрішніх цензур, адже травматична солідарність, на відміну від механічної й органічної, змушує акуратно рухатися поміж крапельок чужих і своїх тригерів. Але комунікації потребують комунікацій, соціальна норма перечіпляється за не менш соціальну практику, падає у струмисько коментарів, думок і суперечок онлайн та офлайн, і тоді вже розпливається не індивід, а щось більше: сам зв'язок норми та санкції. Порухення границь дискурсу може вилитись у дискусію про норми поведінки у Facebook або шалену соціальну підтримку доти пригнобленої спільноти, а може — у скасування брэнда чи кримінальне провадження; розмір чортів у конкретному вирі стає відомим лише після того, як кола від стрибка у комунікаційний потік уже розійшлися. Можливо, краще взагалі не зазірати у цю каламуть — але сумнівно, чи вийде, адже (інформаційна) війна передбачає (інформаційне) насильство, і його найглибший, мабуть, рівень стосується неможливості не спостерігати.

І це не лише про війну. Соціальний час стає дедалі насиченішим, прискорюється інколи настільки, що його стає складно сприймати інакше ніж як убивчий потік, що зносить усе знайоме й дороге і не приносить в обмін нічого хорошого. Час індивідуального буття змушений поспішати слідом, при цьому горизонт планування, навпаки, звужується і скорочується, адже прямо зараз відбувається так багато всього, і хтозна, що буде завтра. Ось так глобальні можливості й перспективи стають джерелами найбільш негативних переживань, тому що непередбачуваність того, чи буде завтра світло, позбавляє нас основи для планування. А якщо ми відмовляємося дивитися у безодню можливостей, то нас накриває хвилю FOMO — страху, що життя проходить повз нас, — і тим відчаєм від залишеності позаду, який, мабуть, зрозумів би лише камінчик на лінії берега, що марно тягнеться думкою до осмислення прибою, і який переживаємо ми всі, коли сучасність кидає й обточує нас одне об одного до ідеальної гладкості найкращих платонових тіл.

Але яка мобільність доступна для каменя, крім бути об'єктом навіть не гри, а для гри, і щастя, якщо це го, а не керлінг?..

Це не те щоби щось нове чи небачене — врешті, ми і як людство, і як суспільство, і як «була в мережі 15 хвилин тому» вміємо записувати відомості про події надмірною кількістю способів, тож за цих умов навіть мовну модель можна навчити імітувати виведення висновків з минулого. Отже, ми — а особливо ми, гуманітарні вчені — мало дивуємось, лише стримано киваємо, коли молоти

історії крокують: цього разу по нам, але це не змінює закономірності, згідно з якою спільноти проживають війни. Війна — це кінцевий спосіб конкуренції ідей про структуру суспільства, який реалізовується через тимчасову відмову від людяності з метою її перевизначення. І цю війну можна було б трактувати саме так — так само, як і попередні: як спосіб оформлення суспільного вибору течії, яка нестиме людство далі, — якби не те, що звідси, з тут-і-зараз нескінченної несуб'єктної соціальної мобільності прибою самі ці ідеї, народжені сучасністю, набагато більш плинною, ніж міг собі уявити класик, видаються такими, що замість концепту структури містять у собі лише його (і її) принципову відсутність. А це означає, що ми, можливо, не помітимо, або вже не помітили, момент, коли лінії прибою більше не існуватиме, оскільки не зостанеться ніякої «суші» — соціальної структури в її звичному сенсі, — тільки нескінченні хвилі: неструктурована соціальна стихія від обр'я до горизонту подій¹.

А далі?..

«“Континенти поступово розростуться з річкових наносів, море крок за кроком відступить, і все буде майже як раніше. Виникне новий міф про всесвітній потоп, який бог наслав на людей за гріхи. З'являться й перекази про затоплені легендарні землі, які нібито були колискою людської культури; розповідатимуть, наприклад, про якусь Англію, Францію чи Німеччину...”

“А потім?”

“Далі я вже не знаю”» (Сарек, 2023 [1936]).

Джерела / References

Genesis. (2015). *The Bible* / Tr. by I. Ohienko. [In Ukrainian]. Kyiv: Ukrainian Biblical Fellowship. [=Буття. (2015). Біблія / Пер.: І. Огієнко. Київ: Українська біблійна спільнота].

Сарек, К. (2023 [1936]). *The War with the Newts*. [In Ukrainian]. In: *The War with the Newts. Mother* / Tr. by Ju. Lesniak. Kharkiv: Folio. [=Чапек, К. (2023). *Війна з саламандрами* / Пер.: Ю. Лісняк. Харків: Фоліо].

Отримано / Received 15.12.2025

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 07.01.2026

Опубліковано / Published 03.03.2026

АЛІНА КАЛАШНІКОВА

Монолог Ісабелі, яка дивиться на війну (разом) із саламандрами

У цьому есеї подано своєрідний погляд на сучасність, згідно з яким концептуально гомологічною спостережуванам соціальним процесам є ідея водяного потоку. Використовуючи алюзії на популярну культуру, літературу й інтернет-феномени, авторка послідовно розгортає цю водяну метафору, через аналіз індивідуальних переживань розкриваючи єдність характеру соціальних процесів у різних масштабах – особистісному, груповому, соцієтальному. Така суб'єктивність точки зору дає змогу висвітлити об'єктивність, підданість індивідуального

¹ У цьому тексті напрочуд багато різноманітної води, що виступає джерелом метафор і ключовою метафорою соціальної стихії. Таким чином, сам спосіб структурування тексту є метафорою метаморфози, що, на нашу думку, відбувається під час війни як із суспільством, так і з теоретизуванням, що намагається осмислювати цей процес.

буття історичним подіям, а також продемонструвати всеохопність війни як найсильнішого чинника метаморфоз української сучасності, що дає основу для авторського визначення війни. Поняття метаморфоз також підлягає критичному розгляду в шерегу суміжних концептів, таких як трансформація, революція, зміна. Зсуви у відчутті часу, простору та границь, пов'язані з російсько-українською війною, уявляються на всесвітньому тлі аналогічних процесів у соціальній комунікації, пов'язаних із цифровізацією та впливом перебування у цифровому медіасередовищі на повсякденність будь-якої сучасної людини.

При цьому думка про універсальність переживання війни у різні епохи супроводжується тезою про унікальність сьогоденних перетворень соціального цілого, причиною якого проголошується заперечення структури принциповою позаструктурністю сучасності й того світосприйняття, яке вона породжує. Це поглиблює наслідки війни, призводячи до зламу найглибших основ соціальності — обміну, норми, границі між соціальним та асоціальним, тощо. Завершує есей цитата з класичного роману К. Чапека «Війна із саламандрами», де, як відомо, людство поступово програє іншому, краще пристосованому виду живих істот і стикається з перспективою втратити усі цивілізаційні здобутки, своє місце виду-домінанта, а також звичне обличчя самої планети.

Ключові слова: плинність, війна, антиструктура

ALINA KALASHNIKOVA

Isabelle's monologue, watching the war (with) the salamanders

This essay presents a distinctive vision of the contemporary world, according to which the idea of water flow is conceptually homologous to observable social processes. Using allusions to popular culture, literature, and internet phenomena, the author consistently develops the water metaphor, revealing the unity of social processes of different scales—personal, group, and societal—through the analysis of individual experiences. Such subjectivity of perspective allows highlighting objecthood, the subjugation of individual existence to historical events, and demonstrating the comprehensiveness of war as the strongest factor in the metamorphosis of contemporary Ukraine, which provides the basis for the author's definition of war. The concept of metamorphosis is also subject to critical consideration in a series of related concepts, such as transformation, revolution, and change. The shifts in the perception of time, space and boundaries associated with the Russo-Ukrainian War are set within the global landscape of similar processes in social communication related to digitalisation and the impact of the digital media environment on the everyday life of any modern person.

At the same time, the idea of the war experiences universality in different eras is accompanied by the thesis about the uniqueness of the social whole today's transformations, the cause of which is proclaimed to be the rejection of structure by the modernity fundamental non-structurality and by the worldview it generates. This deepens the consequences of war, leading to a breakdown of the sociality foundations – exchange, norms, boundaries between the social and the antisocial, and so on. The essay concludes with a quote from Karel Čapek's classic novel War with the Newts, in which, as we know, humanity gradually loses to another, better-adapted species of living beings and faces the prospect of losing all its civilisational achievements, its place as the dominant species, and the familiar face of the planet itself.

Keywords: fluidity, war, antistructure